

Narancs szavunk eredete – más megközelítésben

Jelen cikkünk megírásához Hadrovics László megállapításai szolgáltatták a kiindulópontot. Közülük két gondolat idézését tartottuk fontosnak. Az első így hangzik a „nehéz”, illetve „reménytelen” eredetű szavak kapcsán. „Az ilyen szavak mellett számos olyan is van, amelynek eredete csak látszólag van megoldva. Valamikor régen, talán nyolcvan-kilencven esztendővel ezelőtt valaki ötletszerűen, főleg az összecsengés alapján kapcsolatba hozta egy idegen szóval, s az így felállított etimon könyvről könyvre, cikkről cikkre vándorol. Érződik ugyan rajta, hogy senki sem hisz benne igazán, de azért mindenki megismétli anélkül, hogy valaki is alaposan megvizsgálná. Ezek a formálisan megoldott vagy ál-etimológiák. Ezek sokkal veszélyesebbek, mint a bevallottan ismeretlen vagy kétes eredetű szavaink, mert ilyen esetekben a rossz etimon esetleg évtizedekig akadályozhatja az igazi megoldás kutatását” (Hadrovics 1965: 3). A második gondolat, amely a Magyarországon elterjedt szófejtő eljárásokra is utal, a következő: „Mindenütt kerültem az olyan eljárást, amely abból áll, hogy konstruálunk egy hangtanilag feltehető alakot, abból az illető szót biztos kézzel levezetjük, s ezzel a problémát megoldottnak tekintjük” (Hadrovics 1965: 7). Ilyen módszerekkel próbálták meg *narancs* szavunk eredetét is meghatározni. Az alábbiakból majd láthatóvá válik, hogy véleményünk szerint tévesen.

Régóta általánosan elfogadott vélemény szakmai körökben, hogy a magyar nyelv *narancs* szava átvétel az olaszból. Karinyth Ferenc (1946, 1947a, 1947b, 1947c), Kiss Lajos (1966) nyomán az ÉSz., TESz., EWUng., Szabó-Fábián (2010) további érvekkel támasztotta alá ezt a származtatást. Azt, hogy ismét elővegyük és megvizsgáljuk *narancs* szavunk eredetét, a magyar etimológiai kutatásokban széles körben elterjedt, véleményünk szerint hibás módszertani megközelítés kiigazításának igénye indokolja. Ennek lényege két pontban foglalható össze. 1. A meglévő alakból kiindulva próbálnak meg megfelelő etimont kreálni (vö. a Hadrovicstól idézett mondatot). 2. A találmóra említett etimokon fonémazerkeztét meg sem próbálják értelmezni.

Kőrösi Sándor több közleményben foglalkozott a szó eredetével. A velencei nyelvjárás *naranza* [nar'antsa] szavát jelöli meg etimónként, és ezzel egyet lehet érteni. Értelmezése azonban módszertanilag elfogadhatatlan. Az olasz irodalmi nyelvi *melarancia* (vö. GDLI: 10: 17, első adat a 13. sz. első feléből) főnevéből vezeti le a velencei szót (Kőrösi 1884: 546–7; Kőrösi 1892: 33). Arra gondol, hogy az olasz irodalmi nyelvi *melarancia* (/mela'rantʃa/) szóban /l/ → /n/ elhasonulás történt, és az így létrejött *menarancia* (/mena'rantʃa/) szóból alakult ki a velencei *naranza* (nar'antsa/), eredeti *narancia* (/na'rantʃa/) alakja (Kőrösi 1884: 546–7). Kőrösi azonban nem tér ki arra, hogy mi indokolja az olasz irodalmi nyelvből való átvételt, amelyet semmilyen történeti adat nem támaszt alá. Nem állja meg a helyét az a feltételezése sem, hogy a toszkán nyelvjárásokban az *arancia* a *menarancia* szóból keletkezett úgy, hogy az egész első szótág kiesett volna. A (toszkán/ firenzei alapú) olasz irodalmi nyelvre nem jellemző, hogy szókezdő helyzetben teljes szótágok kiesnek (vö. Rohlfs 1966: 128., 137. §; Tekavčić 1980: 2.3.2. §). Ezen kívül azt sem magyarázza meg, hogy az általa feltételezett átvétel során az olasz irodalmi nyelvi szó /tʃ/ fonémáját a velencei nyelvjárás miért helyettesíti /ts/ fonémával. Itt jegyezzük meg, hogy Kőrösi nem közli a szóban forgó grafémák (*ci*, *zi*) hangértékét sem. Kiss Lajos is joggal állapítja meg, hogy Kőrösi szófejtése elfogadhatatlan (Kiss 1966: 211).

Bárzsi Géza etimológiai szótárában két etimont tételez fel. Az első szerint a szó valószínűleg valamilyen északkelet-italián nyelvjárásból származik, vö. velencei *naranza*, milánói *naranz*. A szerző ebben a feltevésben Melichet, illetve Kőrösit követi. Második megoldásként azonban azt sem zárja ki, hogy a szó a magyar nyelvbe a Balkánon keresztül jutott el, de ez a feltevés még tisztázásra vár (SzófSz. 212). Bárzsi felvetésével kapcsolatosan felvetődik a kérdés, hogy a lombardiai nyelvjárásokhoz tartozó milánói dialektust miért tekinti északkelet-italiainak. A lombardiai dialektusok földrajzilag nagyjából Észak-Itália közepén helyezkednek el, tipológiailag viszont eltérnek az északkelet-italiában beszélt velencei, venetói és friauli nyelvjárásoktól. Felvetését kultúr-történeti tényezők is gyengítik. Magyarországnak elsősorban Velencével volt kapcsolata. Karinyth először 1946-ban (1946: 60), majd 1947-ben (1947a, 1947b) foglalkozott a szó megfejtésével. Szómagyarázatai érdekes fejlődési ívet mutatnak. Elveti a velencei *naranza* /na'antsa/ alakot, mert a *z* grafémát tartalmazó alakból nem lehet megmagyarázni a magyar *cs* hangot (Karinyth 1946: 60). Karinyth itt hatalmas baklövést követ el, ugyanis ő a *z* betűnek [dz] hangértéket tulajdonít,

annak ellenére, hogy az olasz irodalmi nyelvben ez a graféma a /dz/ mellett a /ts/ fonémát is jelöli. A velencei nyelvjárásban viszont a /ts/ fonéma jele. Elég lett volna megtekintenie Boerio velencei szótárát (DDV). Karinthy arra gondol, hogy az eredeti olasz etimon is /tʃ/ fonémát tartalmazott, ezért *narancio* vagy *narancia* szót javasol kiindulópontként: „A narancsot eddig csak a z-s olasz alakokból próbálták magyarázni: *naranza*, *naranz* [...], *c > cs* változást azonban legfőljebb csak azok elején tudunk kimutatni. [...] Sokkal valószínűbb tehát, hogy már az átadó olasz alak is *cs*-vel hangzott: *narancio*” (1947a: 23; 1947b: 23). Adattárában ol. *narancio*, *narancia*, velencei *arancia*, *naranza*, *naranz* alakokat idéz (1947a: 11; 1947b: 11) etimonként. Eljárása több szempontból elfogadhatatlan és önkényes. Etimonja automatikusan kiküszöböli a /ts/ → /tʃ/ fonémahelyettesítés problémáját. (Itt jegyezzük meg, hogy Karinthy nem fonémákat, hanem hangokat említ. Adatait mi „fonémásítottuk”.) A /tʃ/ fonémát tartalmazó feltételezett, de forrásokból ki nem mutatható alakokat – *narancio*, esetleg *narancia* – nem nyelvtörténeti, hanem kétnyelvű szótárakból meríti (Bulle, O. – Rigutini, G. *Neues italienisch-deutsches und deutsch-italienisches Wörterbuch* 1935; Petrocchi, P. *Novo dizionario scolastico della lingua italiana* 1942), amelyeknek az adatai nem perdöntöek. Ezzel újabb baklövést követett el. Etimológiai magyarázatok adatait ugyanis nem szokás szinkron kétnyelvű szótárakból meríteni. Annál meglepőbb viszont, hogy Karinthynak eszébe sem jutott az Egyetemi Könyvtárban megtalálható olasz nyelvatlasz (AIS) megfelelő kötetét hasznosítani – ez további baklövése.

Karinthy azzal, hogy /tʃ/ fonémát tételez fel az adott szóban, a Magyarországon elterjedt hibás etimologizálási módszert követi, és akaratlanul is meghamisítja a nyelvi tényeket. A meglévő szóalakból indul ki, és ehhez próbálja igazítani a feltételezett etimont. Ez a módszer gyümölcsöző lehet a magyar nyelv finnugor szókészletének rekonstruálásában, de nem állja meg a helyét az újlatin szavak eredetének megmagyarázásában. Nem a meglévő magyar szóalakhoz kell újlatin etimont kreálni, hanem a szóba jöhető etimonokból kell megmagyarázni a kölcsönzést. A romanisztika és ezen belül az italianisztika kitüntetett helyzetben van. Jó ismeretekkel rendelkezünk a latin nyelvről, számtalan nyelvtörténeti és dialektológiai munka (szótárak, monográfiák, történeti nyelvtanok) áll rendelkezésünkre. Nincs szükség nem adatolt alakok feltételezésére: a rendelkezésre álló adatokból/szavakból kell kiindulni és belőlük a megfelelő következtetést levonni.

Mint már említettük, Karinthy azt is elmulasztotta, hogy az olasz nyelvtörténeti atlasz adatait hasznosítsa. Az atlasz világosan bemutatja, hogy a *naransa* /na'ransa/ típusú alakok Északkelet-Itáliában használatosak (AIS VII: 1272. sz. térképlap).

A hagyományos etimologizálásra utal, hogy Karinthy az „olasz” *naranz* (/na'rans/) alakot is a lehetséges etimonok között említi meg (Karinthy 1946: 60). Ezt először Melich vetette fel (Melich 1910: 116), aki a milánói nyelvjárás *naranz* (/na'rans/) szavát idézi. Kiegészítésül megemlítjük, hogy Északkelet-Itáliában *narans* /na'rans/ alakokat csak Trento környékén lehet adatolni az olasz nyelvatlasz adatai alapján (AIS VII:1217. térképlap). Ezen kívül még előfordulnak Parma, Reggio Emilia környékén. A milánói, illetve parmai és Reggio Emilia-i nyelvjárásokat azonban nem lehet az északkelet-itáliai dialektusok közé sorolni.

Érdekes módon senkinek nem gondolt arra, hogy kapcsolatba hozza a feltételezett itáliai etimont és a *lándzsa* főnév olasz etimóját (*lancia* /'lantʃa/, R. N. *lanza* /'lantsa/, TESz. 2: 716), pedig ugyanaz a /-ntʃa/ fonémator fordul elő mindkét etimonban, ha a gyümölcsöt jelölő szóban is /tʃ/ fonémát tételezünk föl. A *lándzsa* esetében zöngésedés van, a *narans* esetében elmarad, sőt még a szóvégi magánhangzó is kiesik. Továbbá egy esetleges *lanza* /'lantsa/ etimon esetében sem kapunk megnyugtató választ a /ts/ → /tʃ/ fonémahelyettesítésre sem, mivel feltételezések szerint utóbbiból alakult ki később a /dʒ/ fonémát tartalmazó alak.

A *narancio* – tehát /tʃ/ fonémát tartalmazó – alakot veszi át Kiss Lajos is, és erősíti meg a közvetlen olasz átvételt (Kiss 1966). Sőt az esetleges horvát közvetítés lehetőségét vizsgálva – a horvát etimológiai szótár akkor még nem jelent meg – arra a következtetésre jut, hogy a horvát *naranc̑a* egy északolasz *narancia* vagy a velencei *naranza* szóra megy vissza (Kiss 1966: 212–4). Kiss azonban csak az idézett szavak írott alakját említi, és nem a közli fonémaszervezetüket, amelyből kiindul.

Ezt mi most helyette megesszük: a horvát főnév /'narantʃa/, a velencei szó pedig /na'ransa/ fonémásort mutat. Kiss úgy véli, hogy a magyar *narancs* és a horvát *naranc̑a* főnevek olasz átvételek. A horvát főnév az északolasz *naranc̑a* (/na'rantʃa/) vagy a velencei *naranza* (/na'ransa/) szóból származik, a magyar főnév pedig legkönyebben az északi olasz *narancio* (/na'rantʃo/) szóból eredez-

tethető (Kiss 1966: 214). Kíszt nem zavarja, vagy nem tud róla, hogy nincs adatolva az északolasz *narancio* szó. Ezt a körülményt a TESz. szerkesztői és az olasz eredetet valló többi kutatók sem vették figyelembe. Kiss végkövetkeztetésében döntő szerepet játszik, hogy a horvát akadémiai szótár (HASz.) adatai alapján, amelyeket Mažuranić (Mažuranić 1975) szótárának adataival is kiegészít, megrajzolja a szó területi elterjedését a horvát és a szerb nyelvben. A *naranča* és *narandža/nerandža* alakok közül az előbbi a horvát, az utóbbi két alakváltozat pedig török eredetű szóként a szerb nyelvterületen terjedt el (Kiss 1966: 212). A *naranža* /*naranža*/ alakot is adatolni lehet a horvát nyelvterület két szélső pontján. Míg a Đ. Barakovićnál (1548–1628, „Vila Slovinka...”) egyszer előforduló szóra vonatkozóan van kronológiai támpontunk (1614), az Isztriai-félszigeten adatolt alakról nem tudunk közelebbit (HASz. 7: 553; ERHSJ. 2: 503). Feltételezhető, hogy a szót a félszigetre a török elől menekülő déli vidékekről elvándorolt horvátok hozták magukkal. Abból a tényből, hogy a szó /z/ fonémája megmaradt, illetve ellenállt a *naranžának* (/narantsa/) (nemcsak Isztria egy része volt velencei uralom alatt, hanem a Kvarner térség és Dalmácia szigetei is), arra lehet következtetni, hogy nagyon erősen gyökeret eresztett szóval állunk szemben. Hasonlóképpen megtartották idegen nyelvi környezetben a Dél-Itáliába a 15. században bevándorolt albánok is török eredetű *nerënxë* ’narancs’ szavukat (Pellegrini 1992: 176). A *naranža*, amely nem eredeztethető az itáliai nyelvjárásokból, a horvát nyelvterületről egyöntetűen kialakított képet némileg „megzavarja”.

A TESz. szócikke, amely lényegében Kiss Lajos tanulmányán alapszik, további északkelet-itáliai nyelvjárásokból vett szavakat közöl az olasz nyelvatlászól: *naransa*, *naranša*, *naranso*, *naransí*, *naransš*, *narans* stb. (TESz. 2: 999). A szócikk szerzője ugyanakkor nem tájékoztat arról, hogy az idézett szavakban milyen fonémák szerepelnek, illetve hogyan ejtik a szavakat. A nyelv-atlasz bevezető kötetéből tudjuk (az atlasz a szavak kejtését rögzíti, a fonémákat nem veszi figyelembe), hogy a [š] hang, az /s/ fonéma megvalósulásaként az [s] és [δ]¹ hang közötti tartományban helyezkedik el, míg a [š] hang [s] és [j] közötti hangot² jelöl (Jaberg–Jud 1928: 27). Tekintettel arra, hogy Északkelet-Itália meg lehetőséget nagy, és területén nemcsak venetói típusú nyelvjárásokat, hanem friuli dialektusokat is beszélnek (utóbbiak a romanisztikában önálló nyelvi csoportot alkotnak a latin és a Svájcban beszélt rétorománál [rumantsch] együtt), érdemes megvizsgálni, hogy milyen nyelvjárásokból idéz a TESz. úgymond északkelet-itáliai szavakat. A *narans*, *naransš* alakok Trento környékéről származnak, a *naransa* Vicenza, Velence és Latisana (részben már friuli nyelvterület) környékéről, a *naransí* többes számú alak pedig az Isztriai-félszigetről (Piran/Pirano). A *naransa* kivételével ezek az adatok a magyar szó eredetével kapcsolatban elhanyagolható bizonyító erővel rendelkeznek.

Az eddig felvázolt szakirodalmi ismertetés két fontos tényre hívja fel a figyelmet. Először is a kutatók elmulasztották a *z*, illetve *ci* grafémák fonetikai/fonológiai értelmezését. Másodszor, a kérdéssel foglalkozó kutatók többsége nem rendelkezik romanista előképzettséggel. Megállapításaik érvényessége eme hiányosságok tükrében alapos okkal megkérdőjelezhető.

Köztudott, hogy itáliai eredetű szavaink zöme a velencei nyelvjárásból származik, és ez nem véletlen. Ezt a tényt történelmi és kultúrtörténeti tények is alátámasztják, és a kutatók között is egyetértés van ezen a téren. Kiss Lajos is jelzi idézett tanulmányában, hogy a középkori olasz–magyar kereskedelem útvonalának fontos állomásai Zengg (Senj), Modrus (Modruš), Zágráb, Kőrös (Križevci), Kapronca (Koprivnica) voltak (Kiss 1966: 212). Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy Zengg/Senj nehezen megközelíthető kikötő volt a horvát és magyar területek felől, mert a szárazfölddel nem kiépített utak, hanem legfeljebb karavánösvények kötötték össze. Kiss Lajos kutatása nyomán egyértelművé vált, hogy a *narancs* mint importált gyümölcs Velencéből Zágrábon keresztül érkezett hazánkba horvát területeken keresztül. Okkal feltételezhetjük azt is, hogy a velencei kereskedők saját nyelvükön (nyelvjárásukban) és nem más nyelven (nyelvjárásban) nevezték meg portékájukat.

A velencei nyelvjárás az Adriai- és a Földközi-tenger keleti medencéjében több évszázadon keresztül a kereskedelem és a hajózás nemzetközi nyelve volt, és igen komoly presztízzsel rendelkezett. Életszerűtlen arra gondolni, hogy egyes venetói kereskedők nem a velencei, hanem eredeti dialektusuk elnevezését használták a nemzetközi kereskedelemben a jeltárgy jelölésére. A velencei nyelvjárásban a gyümölcsnek két névváltozata létezett, a *naranza* /*na'rantsa*/ és a *naransa*

¹ IPA megfelelője a [d].

² Tehát palatalizált [s']-t.

/na'ransa/ (vö. DDV. 436). A /ts/ fonémát tartalmazó változata az előkelő városi rétegek (közép- és nagypolgárság) beszédét jellemezte a 18–19. század fordulójáig, míg az /s/ fonémát mutató változat az úgynevezett plebejus velencei stílusréteg sajátossága volt (DDV. 11–2; Rohlf 1966–1969: 152., 290. §). A mai velencei alak *naransa* /na'ransa/. Elterjedése összefüggésbe hozható a velencei nagypolgárság gazdasági és politikai térvesztésével, amelyet az önálló velencei köztársaság megszűnése és egykori területének nagyobb államalakulatokba (Ausztria, később Olaszország) való betago-lódása okozott. A mai venetói nyelvjárásokban *naransa* /na'ransa/ alakot találunk Verona (PDVI. 146), Chioggia (VDCh. 334), Grado (Al graisan: 315), Muggia (Trieszt mellett), Capodistria/Koper, Buie d'Istria/Buje, Parenzo/Poreč venetói típusú nyelvjárásaiban. A *naranza* /na'ransa/ (PDVI. 146) szót alakváltozatként a veronai nyelvjárásban, valamint az úgynevezett „*bisiac*” nyelvjárásban (VFDB. 296; a Panzano-öböl [Golfo di Panzano] térségében, az Isonzo és Timavo folyók által határolt területen beszélt dialektus neve; ismertebb helyei Sagrado, Turriaco, Monfalcone), Cherso/Cres, Lussingrande/Veli Lošinj venetói típusú dialektusaiban (VG. 671). A közemúltig adatolt volt a *narancia/narancio* /na'rantʃa, na'rantʃo/ is, Pirano d'Istria/Piran és Isola d'Istria/Izola újlatin nyelvjárásaiban (VG. 671), amelyek a venetói típusú *naranza* /na'ransa/ és az olasz *arancia* /a'rantʃa/ összeolvadásából keletkeztek. A Piranban és Isolában beszélt dialektusok mint átadó nyelvek kultúrtörténeti okokból kizárhatók.

A velencei nyelvjáráshoz hasonló jelenségeket találunk a mai trieszti dialektusban is, amely venetói típusú, és a 18. században terjedt el a városban, miután kiszorította a korábbi friuli nyelvjárást. A trieszti dialektusnak két regiszterét/stílusát különbözteti meg a szakirodalom. A (nagy)polgárság által használt regiszterben (triestino patoco) a /ts/ fonémát tartalmazó alakok használata jellemző, például *panza* /'pantsa/ 'has', *naranza* /na'ransa/ 'narancs', *lanza* /'lantsa/ 'lándzsa', szemben a plebejus trieszti regiszterrel (negrón), amelyben az /s/ fonéma a jellemző (Doria 1978: 41–2, 101–4, 134–5, 138, 177).

Leszögezhetjük tehát, hogy *narancs* szavunk etimója a velencei *naranza* /na'ransa/ vagy a népies *naransa* /na'ransa/ alakban keresendő.

Az olasz nyelvatlásban Észak-kelet-Itália térségéből egyetlen olyan alak található, amely nem tartalmaz szőkezdő /n-/ fonémát, és így az olasz irodalmi nyelvi szóra emlékeztet: a szót, *aranša* (/a'ransa/), a gradói nyelvjárásból idézik (AIS. 7/1272. térképlap). A szóalak kapcsán feltehetően az olasz irodalmi nyelv szavának és a dialektális szónak a kontaminációjával van dolgunk.

Eme nyelvi tények ismeretében több mint meglepő a TESz. szómagyarázata, amely az EWUng. érvelésének is az alapját képezi, de a nyelvi tények fölött elsiklik. „A szóföldrajzi és hangtani kritériumok alapján az északkeleti olasz nyelvjárások voltak az átadók; az *n* kezdetű változatok ugyanis e területen élnek, s az itteni nyelvjárási formák *č*-s előzményre is visszamehetnek; vö. még ir. ol. *arancio* 'narancsfa', *arancio*, *arancia* 'narancs <gyümölcs>'. A magyar szó alkalmasint véghangzó nélküli olasz forma folytatója lehet, de véghangzós alakból (*naranča* stb.) is magyarázható a formánsnak érzett szővégi *a* elhagyásával; vö. *szombat*, *kamat*, *tömlőc* stb.” (TESz. 2: 999). Ez a szómagyarázat nem megalapozott feltételezéseken alapul, mert a nyelvtörténeti tények egyáltalán nem támasztják alá. Megint tetten érhető az a Hadrovics által említett módszer, hogy a magyar szóból következtetünk vissza feltételezett itáliai etimójára: esetünkben a /tʃ/ fonéma meglétére az átadó szóban. Láthattuk, hogy Karinthy is ezt tette. Az etimológiának fordított utat kell bejárnia, tehát egy vel. /na'ransa, na'ransa/ alakból kell megmagyarázni a /ts, s/ → /tʃ/ fonémahelyettesítést, illetve a szővégi magánhangzó eltűnését. Szakítani kellene azzal a beállítottsággal, amely ki tudja milyen szakmai megfontolásból, felülírja a romanisztika nyelvi tényeit. Főlősleges feltételezett újlatin szavakat kreálni akkor, amikor elegendő adatolt szó áll rendelkezésre. Ennek érzékeltetésre egy példát idéznénk. A legújabb etimológiai szótárunk például – nem véve tudomást a *dús* szóról írt tanulmányunkról (Víg 1992, 1993) **duž* etimont tételez föl (ESz. 16). Valószínűleg az általunk javasolt horvát *duž* alak átvételével, ami romanisztikai szempontból nem igazolható szóalak.³ A kul-

³ A szócikk így kezdődik: Olasz, északolasz jövevényszó, vö. nyelvjárási *dòs, dös, duxe* ($x=\dot{z}$) olasz *doge*: 'az egykori Velencei Köztársaság választott államfője'. Figyelembe véve azt a körülményt, hogy Magyarországnak intenzív kapcsolatai voltak Velencével, és hogy régi átvételről van szó, a szó a velencei nyelvjárásból kellett, hogy bekerüljön nyelvünkbe. Ezért főlősleges *dòs, dös*, illetve *doge* említése. Az első kettő biztosan nem velencei/venetói alak, és a *doge* átvétele sem indokolt. A *duxe* (velencei) alak helyesen *doxe*, amelyben a *x* a /z/ fonéma jele.

túrtörténetileg szóba jöhető alak a velencei *doxe* /'doze/. A velencei és venetói dialektusokban főnév nem végződik /z/ fonémára, /ʒ/ fonéma pedig egyáltalán nem létezik.

Nem meglepő, hogy az EWUng. északkelet-itáliai átvételnek tartja a *narancs* szót, és isztriai (*narancia, narancio*), júliai (*naransa, naranso*), romagnai *naranz* (a /ʒ/ fonéma megléte kérdéses), bolognai *naransa*, Vittorio Veneto-i *narans*, velencei *naranza, narancia*, ol. *arancia, arancio* szavakat idéz (EWUng. 1016). A szavak kiejtésével és fonémaszerkezetének bemutatásával ez a szótár is adós marad, az olvasó nem tud tájékozódni.

Hasonlóképpen adós a két italianista, Fábíán Zsuzsanna és Szabó Győző is az általuk idézett szavak fonémaival és kiejtésükkel kapcsolatban (Fábíán–Szabó 2010: 58). Adataik egyébként az EWUng-on alapulnak, de a szótár példáit szelektíve kezelik, nem mindegyiket veszik át.

Az olasz etimológusok egyöntetű véleménye szerint az olasz *arancio, arancia* (/a'rantʃo, a'rantʃa/), illetve nyelvjárási változataik az arab (< perzsa) *narang* /narandʒ/ átvételei (DEI. 1: 266; DELIUN 2002: 120). Giorgio Pasquali és Giovan Battista Pellegrini kimutatta, hogy a gyümölcsöt az arabok terjesztették el Sziciliában, és már a 12. századtól vannak a szóra vonatkozóan adatok (Pasquali 1964: 317–8; Pellegrini 1972: 117). Angelico Prati ugyan nem említi venetói etimológiai szótárában a szót (EV.), Doria a trieszti szó kapcsán azonban szintén az arab etimont fogadja el (GDDT. 397). Tekintettel arra, hogy a velencei és venetói nyelvjárásokban szóvégen nem fordul elő mássalhangzócsoporthoz, az arab eredetű szó a beilleszkedés során szóvégi magánhangzóval egészült ki. A szóvégen lehetséges /o/ és /a/ fonémák közül az utóbbi került helyzetbe, ugyanis számos olyan velencei szó van, amelyeknek a záró hangsora *-nza* /-ntsa/. Az arab /dʒ/ fonémája meg is maradhatott volna, mert a velencei nyelvjárás rendelkezik ilyen fonémával. Véleményünk szerint az arab /dʒ/ azért helyettesítődött /ts/ fonémával, mert a velenceiben létezett a már említett és meglehetősen termékeny *-anza* /-antsa/ (< lat. *-antia*) képző is (Rohlf 1969–1969: 1106. §).

Legújabb etimológiai szótárunk az olasz szó etimónjával kapcsolatban meglepő magyarázatot szolgált. Szerinte az itáliai szavak a spanyol *naranja* főnévre mennek vissza (ESz. 562). Ennek a magyarázatnak azonban semmi nyelvi megalapozottsága nincs. Szűróprobaszerűen elvégzett vizsgálataink alapján megállapítható, hogy az olasz nyelv azon spanyol eredetű jövevényszavaiban, amelyek /x/ fonémát tartalmaznak, /x/ → /dʒ/, illetve /x/ → /ʃ/ fonémahelyettesítés zajlott le: sp. *jarra* /'xarra/ → ol. *giara* /'dʒara/, *gitano* /xi'tano/ → *gitano* /dʒi'tano/, *jalapa* /xa'lapa/ → *gialappa* /dʒa'lappa/, *junquillo* /xun'kiʎo/ → *giunchiglia* (dʒun'kiʎʎa/, *junta* /'xunta/ → *giunta* /'dʒunta/, *flojo* /'flox/ → *floscio* /'floʃjo/ (DELIUN: 593, 656, 657, 666, 669). A spanyol *naranja* főnévből való származtatás mind nyelvészeti, mind pedig szótörténeti nehézségekbe ütközik.

Visszatérve az etimónhoz, véleményünk szerint a vel. *naranza* /na'rantsa/, *naransa* /na'ransa/ szavakból kell kiindulnunk. Belőlük kell megmagyarázni a szó beilleszkedését a magyar nyelv fonomorfológiai rendszerébe, illetve ha ez nem sikerül, akkor másik etimon után kell nézni.

Az olasz nyelvtörténeti szótárban ugyan számos *naranzi, naranze* alakra találunk példát, de ezek az adatok nem perdöntőek, és Karinthy etimónját sem támogatják. Ezek az adatok velencei/venetói (G. Barbaro, G. Capodilista, M. Sanudo) vagy északi (piacenzai) születésű (P. Barabosco) szerzők műveiből származnak, amelyekben a *z* graféma a /ts/ fonémának az írásképe. Ezek a vel. /na'rantsa/ és az olasz irodalmi /a'rantʃa/ kontaminációjából jöttek létre. Az említett alakok mellett *naranci* (Maestro Martino, F. Colonna, R. da Sanseverino, Ariosto), *narancia* (G. Barbaro) alakok is szerepelnek (GDLI. 11: 177). Esetükben azonban nem kell arra gondolni, hogy a *ci* betűkapcsolat a toszkán alapú irodalmi olasz /tʃ/ fonémáját tükrözi. Már Bruno Migliorini rámutatott arra, hogy a 15. században a *ci* betűk magánhangzók előtt a *ti* betűkapcsolattal váltakozva fordulnak elő a szövegekben a /ts/ fonéma jelölésére (Migliorini 1971: 269). Pier Vincenzo Mengaldo pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy a *ci* írásmód Észak-Itáliában igen elterjedt volt, és hiperkorrekcióból is táplálkozott (Mengaldo 1963: 94–5; Rohlf 1996: 289. §). Ha jobban szemügyre vesszük a *ci* grafémákat tartalmazó alakok szerzőinek származását, megállapíthatjuk, hogy közülük egyesek (G. Barbaro, F. Colonna) velencei, mások északi (Maestro Martino), megint mások ugyan déli születésűek (R. da Sanseverino), de hosszú ideig tevékenykedtek Észak-Itáliában. A *ci* grafémákkal kapcsolatban egyértelműen megállapítható, hogy hiperkorrekcióval állunk szemben, amely a latin /tj/ fonémából származó olasz/toszkán /tʃ/ : északi /ts/ párhuzamán alapul. Ezt a megállapítást támasztja alá a velencei G. Barbaro írásmódja (*naranzi* : *naranza*), illetve a toszkánai születésű, de sokáig Velencében működött Pietro Aretinónál található *aranzi* szintén hiperkorrekt alak is. A *ci* betűk olvasata nem [tʃ], hanem inkább [ts].

Vegyük vizsgálat alá a *naranja* /na'rantza/ szót. Elsőnek azt kell megmagyarázni, hogy a /nts/ mássalhangzócsoporthoz a magyar nyelvben miért került sor a /ts/ → /tʃ/ fonémahelyettesítésre. A /ts/ fonéma a magyar nyelvben a 11. század közepétől mutatható ki (Bárczi 1958: 82), az /n/ fonémával összekapcsolódva a helynevek és köznevek tanúsága szerint régóta, a 13. század első fele óta adatolt hangzóközi, de még szóvégi helyzetben is, például *Vasonca* (1278/1430), *Berzence* (1288 k./1230), *Gerence* (1880 k.), *Kemence* (1156), *Lesence* (1262) (FNESz. 2: 743, 1: 205, 1: 510, 1: 710, 2: 29), *Ablánc-patak* (1233), *Alvinc* 1342/1359, *Csobánc* (1255/1415), *Grabonc* (1335), *Gönc* (1219/1550), *Ivánc* (1237 e./1353), *Losonc* (1247), *Nagyszalánc* (1270/1272), *Rohonc* (1259–1273), *Szenc* (1252) (FNESz. 1: 51, 1: 97, 1: 335, 1: 497, 1: 527, 1: 639, 2: 47, 2: 211, 2: 421, 2: 553).

Ide sorolható még néhány olyan szó is, amelyekben a mássalhangzócsoporthoz szóvégen szerepel: *harminc* (1405 k.), *lánc* (1219/1550), *tánc* (1350), *kilenc* (1378), *gerinc* (1575), *konc* (1181/1288/1366/16. sz.) (TESz. 2: 714–5, 3: 837, 2: 488–9, 1: 1053, 2: 545, 3: 1114, 2: 61–2).

A /ts/ → /tʃ/ fonémahelyettesítés tehát okafogyottá vált, gyakorlatilag nem lehet megindokolni, ami az itáliai szóátvétellel kapcsolatos nézetet gyengíti.

Az esetleges etimonok szemszögéből a *naranja* /na'ransa/ alakot is meg kell vizsgálni mint esetleges átdó szót. Előre bocsáthatjuk, hogy ebben az esetben sem kell /s/ → /tʃ/ fonémahelyettesítéssel számolnunk. Annak ellenére, hogy az *nsz* /ns/ mássalhangzócsoporthoz előfordulása szóbelseji helyzetben nem jellemző a magyar nyelvre, és csak kevés /ns/-re végződő szó toldalékos alakjában fordul elő, mint például *fajanszot*, *sanszot*, az /s/ → /ts/ fonémahelyettesítés, amely a közép magyar korban a /k/ fonéma előtt tendenciaszerű (Bárczi 1958: 102–3) volt, már inkább elképzelhető, de így is csak az *nc* /nts/ mássalhangzócsoporthoz juthatunk el.

Láthatjuk tehát, hogy a /tʃ/ fonéma jelenlétére nehéz magyarázatot találni, ha a szót közvetlenül itáliai újlatin etimontól kívánjuk megmagyarázni. A probléma azonban automatikusan megszűnik, ha a főnév eredetét más nyelvben keressük. Kiss Lajos idézett cikkében arra a megállapításra jut, hogy Zágrábban a 16. század első felében jelentős narancskereskedelem folyt (Kiss 1966: 213). A *narancs* szó horvát *naranča* /'naranč̩a/ főnévből való származtatásának semmi nem mond ellent. Az egyedüli problémát a szóvégi magánhangzó lekopásának magyarázata jelenti. Ezt a nehézséget egyébként Kiss Lajos sem tartja áthidalhatatlannak, mert olyan magyar szavakat idéz, amelyeknek a szláv etimonaiból kiestek az eredeti szóvégi magánhangzók, például *tömlöc*, *szombat* stb. (Kiss 1966: 214). Kiss nem zárja ki a szó horvát eredetét, de hangtani és egyéb szempontokból a szó itáliai származtatását tartja egyszerűbbnek és meggyőzőbbnek (Kiss 1966: 214).

Nincsen se történelmi, se kultúrtörténeti, sem pedig fonológiai akadálya annak, hogy *narancs* szavunkat horvát szóból származtassuk. Ehhez azonban meg kell vizsgálnunk a horvát és szerb nyelvjáráásokban adatolt összes alakot. Ami a *narandža/nerandža* /'narandʒa, 'nerandʒa/ és *naranža* /'naranʒa/ szavakat illeti, ezek átvételek az oszmán-török *narenc* /narendʒ/ szóból (ERHSJ. 2: 503). Tekintettel arra, hogy a horvát és szerb nyelv fonológiai rendszerében eredetileg nem volt /dʒ/ fonéma (Vuković 1974: 197), az átdó szó /dʒ/fonémáját a legrégebbi jövevényszavakban /ʒ/ fonémával helyettesítették (Kakuk 1973: 478–9; HASz. 14: 612, s.v. *sanĝak*). A horvát akadémiai szótár szerint a régi szövegekben adatolt č betűvel /tʃ/ írt változatokat [dʒ]-vel kell olvasni (HASz. 3: 566, s. v. *hangar*). A *bunčuk* < *bonjuk* (/bondʒuk/) (Kakuk 1973: 76; Škaljić 1966: 147) és *dirinčiti* < *derenj* (/derendʒ/) (Škaljić 1966: 219) /tʃ/ fonémája egy későbbi, részleteiben még nem tisztázott zöngétlenedés következménye. Elképzelhető az is, hogy a /dʒ/ → /ʒ/ fonémahelyettesítés mellett egy kisebb mértékben maradt /dʒ/ → /tʃ/ helyettesítés valamilyen úton-módon fennmaradt emlékével állunk szemben (vö. Kakuk 1973: 478–9). Ennek bizonyítása egyelőre hiányzik. Škaljićnál hetvenegy török eredetű szóban az *ndž* /ndʒ/ fordul elő, a *dirinčiti* szóban van /ntʃ/, amely a *dirindžiti* /dirindʒiti/ alakváltozata (Škaljić 1966: 219).

A horvát nyelvterületen a *narancs* jelenlegi ismereteink szerint elsőnek egy latin nyelvű raguzai dokumentumból ismert 1368-ból: „Hec sunt res ... *narangia* IICL de Giue de Sagot” (Tadić 1935: 185, vö. LLMI. 2: 755). A *gi* betűkapcsolatot [ʒ]-nek kell ejteni, a Közép-Itáliában latin szövegekben adatolt *arangius* (1331) [dʒ], illetve az *arancius* (1323) [tʃ] olvasatával szemben (GLI. 29, 654). Figyelmet érdemel a raguzai/dubrovnikai irat keletkezésének időpontja is: a velencei függőségtől 1358-ban megszabadult Ragusa/Dubrovnik kereskedelme fejlesztése érdekében új kapcsolatrendszer kiépítésén fáradozik. Már 1374-ben közvetlen kapcsolatba lép a törökökkel, hogy kereskedői Kis-Ázsiában gabonát vásárolhassanak (Krekić 1961: 36), 1373-ban pedig magyar

közbenjárásra engedélyt kap a pápától arra, hogy korlátozott számú hajóval a törökökkel kereskedhesen, 1392-ben pedig garancialevelet kap a szultántól, amely a Balkánnal folytatott kereskedelmét könnyítette meg (Krekić 1961: 41–3). A város helyzete a 15. században igényli a törökkel folytatott kereskedelem bővítését. Egy 1447-ben kötött megállapodás megengedi a raguzaiaknak, hogy szabadon kereskedhessenek a török uralom alatt álló balkáni területeken (Krekić 1961: 52 k, 58). Az eddig elmondottak összességéből a *naranža* és *narandža* között kronológiai kapcsolat állapítható meg. Míután a horvátban a /dʒ/ fonéma megjelenésével – éppen a török jövevényszavakban – a 16. század elejétől számolhatunk (vö. *bostandži-baša* [1506–1511] < *bostanji bašī* (bostandži bajī) 'a császári testőrség parancsnoka' (Kakuk 1973: 78) a /z/-t tartalmazó *naranža* /'naranʒa/ szónak a legkésőbb a 15. század végéig be kellett kerülnie a horvátba és a szerbbe, ahol a későbbiek folyamán (a 16. századtól kezdődően) a /dʒ/ fonémát tartalmazó alak a török nyelvvél való gyakori érintkezés folytán kiszorította. A /z/ fonémát felmutató alak fennmaradt a horvát nyelvterület peremén, az Isztriai-félszigeten, ahová minden valószínűség szerint a bevándorolt horvát lakosokkal érkezett meg.

Hátra van még a horvát *naranča* /'naranʧa/ magyarázata. Véleményünk szerint a vel. *naranza* /na'raŋtsa/ hiperkorrekt, toszkanizáló ejtéséről van szó. Ennek alapja az, hogy a velencei nyelvjárárs /ts/ fonémájának – amely a lat. /tʃ/, illetve /k + e, i/ fonémákból ered – az olasz irodalmi nyelvben /tʃ/, illetve /tʃ/ felel meg (Tekavčić 1980: 148–57., 161–79. §). A beszélők az általuk használt szavakat „előkelőbbé” akarták tenni azzal, hogy a /ts/ fonémát /tʃ/-vel helyettesítették. Ez a jelenség nem elszigetelt, számos példa bizonyítja gyakoriságát, például *marac̣* /'maratʃ/ < marzo /'martso/ 'március' (Muljačić 1962: 276, 77. sz. lábjegyzet, Muljačić 1976: 16–7), *ragac̣* /'ragatʃ/ < ragazzo /ra'gattso/ 'fiú', *ganac̣* /'ganatʃ/ < ganzo /'gantso/ 'kampó, horog', *beci* /betʃi/ t. sz. 'pénz' < bezi /'betsi/ (Vig 2003: 116–8).

A narancs horvát származtatásának (*naranča*, /'naranʧa/) nincs akadálya, egyedül a szóvégi /-a/ fonéma lekopása igényel magyarázatot.

Nem lehet teljességgel kizárni a török *naranc* /narandʒ/ átvételét sem. A török hódoltság korában számos élvezeti cikk nevét vette át a magyar nyelv a törökből: elég, ha a *kávét* és a *kajszi*(barrackot) idézzük (TESz. 2: 309, 413).

Befejezésül megállapíthatjuk, hogy *narancs* szavunkat velencei etimónból nem lehet levezetni. A narancs már Mátyás udvarában más délszaki ingyenségekkel együtt (gesztenye, olívbogyó, citrom, füge, gránátalma) előfordult (Csánki 1883: 652). A szót először magyarországi latin nyelvű dokumentumban 1481-ben említik (TESz. 2: 999). Tekintettel arra, hogy egészen biztosan Itáliából behozott importtermékről van szó, nem zárható ki, hogy a magyar nyelvben eredetileg volt egy velenceiből származó szó is, ezt azonban nyom nélkül kiszorította a mai alak, amely minden valószínűség szerint a horvát *naranča* szó átvétele. A török nyelvből való származtatás sem zárható ki teljesen, de ennek eldöntése nem lehetett cikkünk tárgya. További kutatásoknak kell ezt majd tisztáznunk.

SZAKIRODALOM

- AIS. = Jaberg, Karl – Jud, Jakob. *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*. I–VIII. Kraus Reprint. Neudeln-Liechtenstein, 1971–1972. [Zofingen, 1928–1940]. (Az AIS rövidítéssel az olasz szakirodalmi hagyományt követem)
- Bárczi 1958. Bárczi Géza. *Magyar hangtörténet*. Második bővített kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Csánki Dezső 1883. Első Mátyás udvara. *Századok* 17: 515–81, 617–67, 750–85.
- DDV. = Boerio, Giuseppe. *Dizionario del dialetto veneziano. Ristampa anastatica*. Giunti Martello, Firenze, 1983 [Venezia 1856].
- DEI. = Alessio, Giovanni – Battisti, Carlo. *Dizionario etimologico italiano* I–V. Barbèra, Firenze, 1950–1957.
- DELIUN = Cortelazzo, Manlio – Zolli, Paolo. *Dizionario etimologico della lingua italiana. Seconda edizione in volume unico*. Zanichelli, Bologna, 1999.
- Doria, Mario 1978. *Storia del dialetto triestino. Con una raccolta di 170 testi*. Edizioni „Italo Svevo”, Trieste.
- ERHSJ. = Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV. JAZU, Zagreb, 1971–1974.
- ÉSz. = Zaicz Gábor (szerk.): *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- EV. = Prati, Angelico: *Etimologie venete*. Istituto per la collaborazione culturale, Venezia–Roma, 1968.
- EWUng. = Benkő Loránd (főszerk.): *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1997.

- GDDT. = Doria, Mario: *Grande dizionario del dialetto triestino. Storico etimologico fraseologico*. Con la collaborazione di Claudio Noliani. Edizioni de „Il Meridiano”, Trieste, 1987.
- GDLI. = Battaglia, Sandro (ed.): *Grande dizionario della lingua italiana*. I–XXI. UTET, Torino, 1961–2002.
- Hadrovics László 1965. *Jövevényszó-vizsgálatok*. Akadémiai Kiadó, Budapest [NyutdÉrt. 50].
- HASz. = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880–1976.
- Jaberg, Karl – Jud, Jakob 1928. *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument. Kritische Grundlegung und Einführung in den Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*. Max Niemeyer Verlag, Halle (Saale).
- Kakuk Suzanne 1973. *Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVe et XVIe siècles. Les éléments osmanlis de la langue hongroise*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Karinthy Ferenc 1946. Szó- és szólásmagyarázatok. *Magyar Nyelv* 42: 53–63.
- Karinthy Ferenc 1947a. Olasz jövevényszavaink. *Magyar Nyelv* 43: 177–89, 263–70.
- Karinthy Ferenc 1947b. *Olasz jövevényszavaink*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest [MNyTK 73].
- Karinthy Ferenc 1947c. *Olasz jövevényszavaink*. Bölcsészettudományi Értekezések 7. A Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Kara: Budapest. [Dissertationes Facultatis Philosophicae Universitatis Scientiarum a fundatore Petro Pázmány nominatae].
- Krekić, Bariša 1961. *Dubrovnik (Raguse) et le Levant au moyen âge*. École des Hautes Études-Sorbonne, Paris.
- LLMAI. = Kostrenčić, Marko (ed.): *Lexicon latinitatis medii aevi Jugoslavicae*. I–II. Editio Instituti historici Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium. JAZU, Zagreb, 1973.
- Kiss Lajos 1966. Narancs szavunk eredete. *Filológiai Közlöny* 12: 209–14.
- Kőrösi Sándor 1884. Olasz kölcsönszók. *Magyar Nyelvőr* 13: 545–9.
- Kőrösi Sándor 1892. *A magyar nyelvbeli olasz elemek*. Emidio Mohovich, Fiume.
- Melich János 1910. A tövégi magánhangzókról. III. *Magyar Nyelv* 6: 111–20.
- Mengaldo, Pier Vincenzo 1983. *La lingua del Boiardo lirico*. Leo Olschki, Firenze.
- Migliorini, Bruno 1971. *Storia della lingua italiana*. Sansoni, Firenze.
- Muljačić, Žarko 1962. Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st. Prilog raguzejskoj dijakronoj fonologiji i dalmatsko-mletačkoj konvergenciji. *Rad* 327: 237–380.
- Muljačić, Žarko 1976. Su alcuni toscanismi antichi nel dialetto croato di Dubrovnik. *Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo* 13–5: 9–17.
- PDV. = Beltramini, Gino – Donati, Elisabetta: *Piccolo dizionario veronese-italiano*. Edizioni di „Vita veronese”, Verona, 1963.
- Pasquali, Giorgio 1964. *Lingua nuova e antica. Saggi e note*. A c. di Gianfranco Folena. Le Monnier, Firenze.
- Pellegrini, Giovan Battista 1972. *Gli arabismi nelle lingue neolatine con speciale riguardo all'Italia*. I–II. Paideia Editrice, Brescia.
- Škaljić, Abdulah 1979. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Svjetlost, Sarajevo.
- Szabó Győző – Fábrián Zsuzsanna 2010. *Dall'Italia all'Ungheria: Parole di origine italiana nella lingua ungherese*. Forum, Udine.
- Rohlf, Gerhard 1966. *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*. I. *Fonetica*. Einaudi, Torino.
- SzófSz. = Bárcei Géza. *Magyar szófejtő szótár*. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941.
- Tadić, Jorjo 1935. *Pisma i uputstva dubrovačke republike*. I. Srpska kraljevska akademija, Beograd.
- Tekavčić, Pavao 1980. *Grammatica storica dell'italiano*. I. *Fonematica*. Il Mulino, Bologna.
- TESz. = Benkő Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I–IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1984.
- VFDB. = Domini, Silvio – Fulizio, Aldo – Miniussi, Aldo – Vittori, Giordano: *Vocabolario fraseologico del dialetto „bisiac”*. Cappelli, Bologna, 1985.
- VG. = Rosamani, Enrico: *Vocabolario giuliano*. Cappelli, Bologna, 1958.
- Vig István 1992. Dús szavunk történetéhez. *Magyar Nyelv* 88: 93–98.
- Vig István 1993. Contributi alla storia di una parola ungherese. Veneziano /doze/ > croato duž > ungherese dús. *Nuova Corvina* 1: 49–57.
- Vig István 2003. Hiperkorektna fonološka zamjena u nekim čakavskim posuđenicama italomanskog podrijetla. *Filologija* 40: 113–20.
- Vuković, Jovan 1974. *Istorija srpskohrvatskog jezika*. I. *Uvod i fonetika*. Naučna knjiga, Beograd.

Vig István

egyetemi tanár

ELTE BTK

Szláv és Balti Filológiai Intézet